

Valahol mégis a feddhetetlenek közé sorolom magamban.

Feddhetetlen volt, mint Ábrahám, amikor ártatlanul börtönbe vettetett – ezt családja is megszenvedte.

Feddhetetlen volt, mint Nőé, amikor bárkájába mentett minden értéket, hogy ne vesszenek el a szennyes és zavaros idők sodrában.

Feddhetetlen volt, mint Jób megpróbáltatásában, de zokszó nélkül viselte sorsát. Majdnem mindenki tisztelte és szerette, de közeli, benső barátja nem sok akadt.

Hibái is lehetnek, de ezek valahogyan nem jutnak eszembe. Ha néha szigorú volt, rigolyásnak tűnt, akkor is szeretettel nevelte tanítványait, feltétel nélkül bízhattunk mindig benne. Jó volt tanulni tőle, feltekinteni rá, mint Professzorra, Főjegyzőre, Püspök atyára.

Hiányzik Erdő János, de hiszem, hogy az örök életben a nagyokkal van együtt, Dávid Ferencsel, Enyedivel, Szentábrahámival, Kőrmöczivel és a többiekkel, a számára kedvesekkel.

Mi nem avathatjuk sem boldoggá, sem szentté, de tökéletesnek érezhetjük Atyja közelében. És szellemiségét jelenvalóvá tehetjük szolgálatunkban.”

KOVÁCS SÁNDOR

Máthé Dénes: *Nyelvfilozófiai-nyelvtörténeti-retorikai-stilisztikai tanulmánykötet szemléje* is helyet kap, azt jelen esetben két tény teheti indokolhatóvá. Egyfelől az, hogy a könyvben olvasható tanulmányok közül kettőnek a tárgya az erdélyi unitárius egyháztörténet kiemelkedő személyiségeihez, Heltai Gáspárhoz, illetőleg Gellérd Imréhez kapcsolódik. Másfelől pedig az – a tárgy szempontjából mellesleg –, hogy a kötet szerzője az unitárius egyház egyik főgondnoka.

Hogy a *Keresztény Magvető* oldalain egy nyelvfilozófiai-nyelvtörténeti-retorikai-stilisztikai tanulmánykötet szemléje is helyet kap, azt jelen esetben két tény teheti indokolhatóvá. Egyfelől az, hogy a könyvben olvasható tanulmányok közül kettőnek a tárgya az erdélyi unitárius egyháztörténet kiemelkedő személyiségeihez, Heltai Gáspárhoz, illetőleg Gellérd Imréhez kapcsolódik. Másfelől pedig az – a tárgy szempontjából mellesleg –, hogy a kötet szerzője az unitárius egyház egyik főgondnoka.

Máthé Dénes új könyve – amint az előbbi sorokból is kiderül – változatos tudományterületi nézőpontokat villant fel (még etikátörténeti és pedagógiai vonatkozásokat is találunk a kötetben), és jócskán tartalmaz másodközléseket. Nem egyebet bizonyít ez, mint hogy a szerző – nem „ragadván bele” szorosán értelmezett szakjába – a nyelvi és írott kultúrának a mindenkor releváns mozzanatait igyekszik felmutatni, elemezni, majd a belőlük leszűrhető elméleti következtetéseket szintetizálni; illetve az is jól kiolvasható e kötet szerkezetéből, hogy Máthé Dénes rugalmasan „vállaló” kutató.

A könyv első fejezete nyelvfilozófiai dolgozatot kínál. A *Nyelvfilozófiai problémák Bretter György írásaiban* című tanulmány – amely voltaképpen szerzőnk egyetemi szakdolgozatának kivonata – kiemelten vizsgálja a nyelv és erkölcs problematikájának lecsapódásait a jeles baloldali filozófus műveiben. Elgondolkodtató – és talán „nemesedésünkre” szolgálhat – Bretter sommás mondata az erkölcs egyetemes „jelenválóságáról”: „Nincs olyan állítás és nincs olyan tagadás, amely ki tudná küszöbölni a hit és a valóság dilemmáját. Még a matematikai logika sem képes erre, ezért ilyen szempontból a matematikai logika is hordoz egy erkölcsi mozzanatot.” De nem kevésbé megfontolandók a nemzedéki viszonyok nyelvhasználati tanulságairól szóló Bretter-állítások. Ezeket így foglalja össze Máthé Dénes: „Az idősebb nemzedék belátja az alkalmazkodás szükségyszerűségét, az alkalmazkodás nyelvének kialakítását tehát pozitív ténynek minősíti még akkor is, ha tudja, hogy ez nyelvének kettészakadását jelenti; a fiatalabb nemzedék elutasítja (egyelőre) ezt a megoldást, mert bűnösnek érzi a kompromisszumot, viszont tapasztalnia kell a kívülrekedést, az elszigetelődést, a nyelvi egység partikularitását, amit ugyan önmagáért való egységként próbálhat feltüntetni, s az alkalmazkodást a társadalmiság elutasításában vélheti megtalálni, ám ez az idősebb nemzedék szemében tartalmi excentrikusságnak bizonyul. Az egymást keresztező nézetek, a kettős vereség tudatosulásában a nyelv hitelét veszti, a valódiság hiányának érzékelésében mindkét nyelv látszatok hordozójaként jelenik meg. A kitörési lehetőségek keresése tovább atomizálja a kisközöséget, a partikuláris szféra nyelve szétesik, szigorúan egyéni lesz.”

A tanulmány továbbá a metanyelv-problematikát is érinti (a metanyelv olyan nyelvi jelrendszer, amellyel egy természetes nyelvről mint a tudományos kutatás tárgyáról beszélünk – vagyis „nyelv a nyelvről”). Bretter a metanyelvi valóságok között előszeretettel vizsgálta a kortudat „nyelvét”.

Nem utolsósorban kell kiemelnünk Máthé Dénes Bretter-tanulmányából a nevezetes „itt és mást” vezérgondolatot (Bretter az *Adalék egy hely- és egy időhatározó sajátosságaihoz* című dolgozatában tételezte ezt a nyelvfilozófiai modellt). Az „itt is most” nyelvi klisében olyan világkép mutatkozik meg, amely, bár az objektivitást sugallja, éppen a pillanatnyiségra és a helyi partikularitásra törekedve önmagát zárja el a lényegi és egyetemes érzékelésétől. „Az analízis eredményeként az »itt és most« egysége kettészakad – írja Máthé Dénes –, s helyette az *itt és mást* kerül normatív és ideológiai funkcióba. [...] Az *itt és mást* a cselekvés és a folyamatosság elevenségét érzékelteti az »itt és most« merevségéhez képest, ugyanakkor az analitikus fogalmisággal megalapozott ideologikum létezési módjában is fölötte áll az »itt és most« hangulatiságának.”

A kötet második tanulmánytömbje elvileg (s a tartalomjegyzék szerint) szociolingvisztikai írásokat foglalna magában. Míg azonban a második és harmadik tanulmány – *A verespataki magyarság kétnyelvűségének, nyelvcserejének előzményei és jellemzői*, illetve a *Magyar–román nyelvi kapcsolatok Zabolán* – va-

lóban nyelvészeti érdekű közlemény, addig az első esszé – *Az Erdélyi Fiatalok és a kisebbségi létforma* – egyáltalán nem a szociolingvisztika mint nyelvészeti aldiszciplína eszközeivel és fogalomkészletével idézi fel a múlt század 30-as éveinek emlékezetes szellemi törekvését és mozgalmát. A dolgozattal magával kapcsolatban semmiféle fenntartásunk nem lehet, hiszen a benne foglaltak maximálisan kielégíthetik az érdeklődő olvasó igényét „az értelmiségi ifjúság szabad véleménynyilvánításának független fóruma” eszme- és politikatörténeti betájolására; nem feltétlenül érthetünk viszont egyet azzal, hogy ez a tanulmány itt, ebben a kötetben kapott helyet. E szemle írójának szemében egyenesen szerkesztési „bakinak” tűnik ez az egyébként érdekes és érdemi írás a nyelvészeti érdekű kötet kontextusában.

A manapság a közérdeklődés homlokterébe került, „aktualitását nyögő” Verespatak nyelvi változásait vizsgáló munka a település történeti változások folyamatainak szemrevételezésével kezdődik. S ennek a krónikának – mintegy „viszonyítási rendszernek” – az ismeretében könnyen érthetővé válik Verespatak nyelvcseréjének ténye és tragikumai. „Verespatakon [...] a magyar nyelv nem a mindennapi használatban, hanem egyre inkább csak az emlékezetben él, és csupán alkalmi, ritualizált helyzetekben idéződik fel. Hasznosnak csak ilyen értelemben mondható, erről viszont a helybelieknek más a tapasztalata. Klasszikus szállóigénket helyzetüknek megfelelően így fogalmazza át a vidék egyedül maradt magyar értelmiségije: »Hitében él a nemzet.«” Máthé Dénes „spontán, riporteri kérdésekkel nem irányított beszélgetések” nyomán mutatja ki a nyelvvesztés folyamatának kulcsponjtait, fő motívumait, közösségi hatásait.

Hasonló esettanulmány a zabolai kétnyelvűségről, illetve román és magyar nyelvhasználatról szóló munka is. A helybeliekkel készített beszélgetések nyomán Máthé Dénes levonja a következtetést, hogy „a román–magyar kommunikációs viszonyrendszerben a helybeli román kisebbség nyelve jut meghatározó, irányító szerephez, a többségi magyar nyelv pedig a köznapi, társalgási beszédhelyzetekben is funkciókat veszít, csökken a használati aránya és jelentősége. Ennek hosszabb távon az lehet a következménye, hogy a kétnyelvű beszédhelyzetekben a román nyelv használata válik kizárólagossá.” Mindannyian érezzük, hogy ezek a konklúziók korántsem csak Zabolára, hanem több tíz vagy akár több száz településünkre is érvényes.

A nyelvtörténeti írásokat magába foglaló harmadik tömbben két tanulmány kapott helyet, a Heltai Gáspár nyelvhasználati sajátosságait és Apáczai Csere János etikai horizontját vizsgáló dolgozatok. Mindkettő napvilágot látott már a *Keresztény Magvetőben* (Apáczai: 2004/2, Heltai: 2004/4), ezért e helyen bővebben nem szólunk róluk.

A grammatikai, retorikai, stilisztikai írásokat gyűjtő fejezet első részében igazi „kiválóságok”, a nyelvi és kulturális örökség nagyérdemű áthagyományozói köszöntenek ránk: Karácsony Sándor, Adamikné Jászó Anna, Gellérd Imre.

Karácsony Sándor szociolingvisztikai alapokra épített magyar nyelvtana nemzedékek kézikönyve és szívükhöz nőtt olvasmánya. Máthé Dénes a híres munka pedagógiai alapjait vizsgálja. „Karácsony Sándor könyve megírásának a háttérben az a kérdés áll, hogy *lehetséges-e a nevelés*. Számára azért válik problematikusá a pedagógiának ez az alapkérdése, mert filozófiai, lélektani megfontolások mellett tapasztalati tényként is szembesülnie kell a nevelés meddőségével. Ha van valami objektív körülmény – »nehéz esetek«, a hozzáértés vagy a nevelői jó szándék hiánya –, ami magyarázatot adhat e kudarcra, érthető, sőt megnyugtató a csőd, mondja a szerző. De a nevelés gyakran azokban az esetekben is sikertelen, ha optimális belső és külső körülmények között folyik.” – Ugyan melyik pedagógus nem szembesül ezzel?!

Máthé Dénes kimutatja, hogy Karácsony Sándor nyelv-konceptiója nem áll teljes összhangban kora didaktikai, pedagógiai és lingvisztikai nyelv-felfogásával. Számára a nyelv az élő/használt nyelvezetet jelentette, amelynek elsődleges feladata a kultúra közvetítése. A nyelv és nevelés szerves összefüggésével kapcsolatban Máthé Dénes így összegzi Karácsony felfogását: „a nevelő aktus akkor ér véget, amikor a nyelv megszűnt funkcióként, erőhatásként működni, amikor a nevelőtől nyelvi úton közölt tartalmat a növendék a maga egyéniségének szerves részévé asszimilálta, s így a formából a forma révén tartalom, kultúra keletkezett. [...] Amíg két ember kommunikációja során jog, művészet, társadalom, vallás »születik«, addig érvényes a Karácsony Sándor-i értelemben felfogott nevelés és nyelv jelenvalósága, működése, hatása. Ez azonban minőségi szint.”

A következő írás voltaképpen egy fontos olvasásszociológia-történeti könyv ismertetése, Adamikné Jászó Anna művéé: *Az olvasás múltja és jelene*.

A Léttapasztalat és képi gondolkodás az egyházi beszédben cím többet ígér, mint amennyit a dolgozat „teljesít”. Valójában egy utólag adott, de túlادagolt cím gondjával állunk szemben. A szöveg ugyanis konkrétan Gellérd Imre (tehát nem általában a prédikátor-lelkészek) léttapasztalatát és képi gondolkodását vizsgálja – ez amúgy is „életműnyi” feladat volna, amennyiben a fentebb idézett cím még csak felekezeti szűkítést sem tartalmaz –, mégpedig egy 2005-ös Gellérd-émlékonferencia ürügyén. Gellérd Imre prédikációi még mindig közkézen forognak, sok unitárius lelkész számára így a mai napig is mintául szolgálnak. E beszédek retorikai, stilisztikai szempontú vizsgálata tehát nagyonis indokolt és időszerű. A dolgozat első része Gellérd életéről és írásairól szóló összefoglaló, a második rész foglalkozik magával a kitűzött témával, a szónoklattani-stilisztikai vizsgálattal.

Stilisztikatörténeti tanulmány követi a fentebbi elemzést. A 20. század első felének magyar stilisztikai iskoláit, irányzatait ismerteti itt Máthé Dénes. A terjedelmes tanulmány első lényegi része a stilisztika státusára vonatkozó felfogásokat rendszerezi (önálló-e ez a diszciplína vagy nem, mit jelent a stílusvizsgálat esetében az önállóság, és mit a más tudományoknak való alárendeltség?) E fel-

fogások sommázata – a múlt századi magyar stilisztikát illetően – leginkább az lehet, hogy (legalábbis a hatvanas évek végén) a magyar stilisztikusok még nem tekintették magukat sajátos tárgyat vizsgáló külön kutatócsoportnak, s először Szabó Zoltán, a kolozsvári egyetemen oktató stilisztikus vallja tudatosan a szaktudomány önállóságának elvét. Máthé továbbá a magyar stilisztika 20. század eleji modernitásának néhány jellemzőjét is felsorakoztatja, majd a stilisztikai jelenségek esztétikai, illetve nyelvtudományi megközelítésének módjait jellemzi.

Kérdések a metafora körül – a kötet következő (és egyben utolsó) tanulmánya az egyik legfontosabb gondolkodási és stíluseszközünk megközelítéséhez találunk elvi adalékokat. Amikor metaforákat – szóképeket – használunk, túllépünk a szigorú racionalitás, a köznapi célelvőség és objektivitás határán. „A metaforaalkotásban [...] felfüggesztődik az a racionális, tényszerű elv, hogy valamely dolog csak önmagával lehet azonos. És a metaforaalkotásban a dolgok közötti lehetséges viszonyokra tevődik a hangsúly, nem az önmagukban vett, elszigetelt dolgokra.”

Máthé Dénes új kötete könnyűszerrel meggyőzi a figyelmes olvasót arról, hogy e viszonylag fiatal tudományterület – ti. a stilisztika – terén a fentebb már említett Szabó Zoltán nyomában méltó, avatott szakember tevékenykedik tájainkon is. Az igazán vágyott kifejtet természetesen az volna, ha Kolozsváron a nyelvfilozófia, a nyelvészet és a stilisztika háromszögében fiatalokból szerveződő önálló, időtálló műhely alakulna, amely saját kutatásaival hatékonyan „hozzáír” a nyelv és gondolkodás vizsgálatának újabb, nemzetközileg is jegyezhető fejezeteihez.

JAKABFFY TAMÁS

Egyházi élet – Hírek

Az Egyházi Főhatóság tevékenysége

■ Egyházunk legfőbb végrehajtó testülete, az Egyházi Képviselő Tanács február 9-én rendkívüli ülést tartott Kolozsváron. Napirenden az éves ülésezési terv és eseménynaptár megállapítása, a kiadói terv véglegesítése, az angliai teológiai ösztöndíj odaítélése, valamint az egyházi központi költségvetés elfogadása szerepelt. A tanács elfogadta a székelykeresztúri Unitárius Gimnázium kérését is a Berde Mózes Unitárius Gimnázium név felvételéről.

■ Az Egyházi Képviselő Tanács március 30-án tartotta I. évnegyedi rendes ülését Kolozsváron. Előtte való napon a tanács munkáját szakmailag segítő állandó bizottságok ülésére került sor, amelyek napirendjén a Tanács által véleményezésre kiadott ügyek szerepeltek.

■ Közérdekű tudnivaló, hogy Románia Parlamentje a 2006. év végén elfogadta az egyházak jogállásáról és a vallásszabadságról szóló 489/2006-os számú törvényt. Az új vallásügyi törvény fél évszázados várakozás után az 1948-as évben a kommunista államhatalom által kiadott előző törvényt váltja fel. A törvény a *Hivatalos Közlöny* 2007. január 8-i 11-es számában olvasható, vagy a www.culte.ro/ClientSide/lege_libertate_rel.aspx honlapon.

Egyházköri munka

■ A gondnok-presbiteri értekezleteket március második felében rendezték meg egyházköreinkben. A kolozs-tordai egyházkörben az értekezlet március 17-én volt Kolozson, a marosi egyházkörben március 22-én Marosszentgyörgyön, a küllői egyházkörben március 21-én Segesváron, a székelykeresztúri egyházkörben március 23-án Székelykeresztúron, a székelyudvarhelyi egyházkörben március 23-án Székelyudvarhelyen, a háromszék-felsőfehéri egyházkörben pedig március 24-én Bölönben. Az egyházközségek általános gazdasági állapotát felmérni hivatott összejöveteleken egyetemes egyházunk részéről dr. Szabó Árpád püspök, valamint a főgondnokok: dr. Máthé Dénes, illetve Kolumbán Gábor volt jelen.

Lelkészképzés

■ A teológiai hallgatók a januári vizsgaidőszakban tették le I. félévi vizsgáikat. A sikeresen vizsgázók közül tanulmányi eredményeivel Csécs Márton Lőrinc (9,36-os általánossal), valamint Varró Amália (9,20) emelkedett ki, a többiek nem